

Megfigyelés a zárkában

„Pethő Lászlóné” fedőnevű fogdaügynök és Kerényi Mária a gyűjtőfogházban

1970. december 10-én a Budapesti Fővárosi Bíróság ítéletet hirdetett Kerényi Mária terhelt ügyében, mely értelmében, mint első rendű vádlottat, „államtitok tekintetében és rendszeresen elkövetett kémkedésért” nyolc év és hat hónap letöltendő szabadságvesztésre, teljes vagyonek Kobzásra, és közügyektől való hat éves eltiltásra ítélte.¹

Kerényi Mária a KKI (Kulturális Kapcsolatok Intézete) alkalmazottjaként 1967 és 1970 között kapcsolatban állt a Német Szövetségi Köztársaság Budapesti Kereskedelmi Kirendeltségének tanácsosával, Hans Joachim Vergauval. Együttműködésük gyümölcseként a kulturális ügyek területén fejlődő viszony alakult ki a két állam között. Szigorúan vett munkakapcsolatukat azonban nem a Magyar Népköztársaság intézményes csatornáin belül alakították ki, ezért Kerényi hamar bűnössé vált a magyar állam és állambiztonság szemében. A KKI szabályzata világosan kijelentette, hogy a külföldiekkel való kapcsolattartásra személyes találkozók keretében semmi szín alatt nem kerülhet sor, ennek ellenére Kerényi és Vergau a jobb és gyorsabb ügyintézés érdekében ezt az utat választották. Tevékenységüknek köszönhetően például megakadályozták a Charlottenburg-hét² ellehetetlenítését, ezenkívül számos NSZK-ból származó könyvcsomag jutott el a magyar egyetemekre cenzúrázás és válogatás nélkül.³ Ezekért önmagában még nem járt nyolc és fél év börtön, de 1969 augusztusában Kerényi Mária a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány szigorúan titkos jelzésű 3235/1969 számú határozatának – a Magyar Népköztársaság és Német Szövetségi Köztársaság államközi kapcsolatait érintő – tartalmát ismertette Vergauval.⁴

Kerényi Mária fentebb említett bűncselekmények elkövetése miatt tehát pro forma jog szerint került 1970. július 14-én előzetes letartóztatásba, bár az eddigi kutatások alapján azt mondhatjuk, hogy előállításra egy „alibiper” volt Moszkva és az NDK megnyugtatótatására.⁵

Kerényi letartóztatása után a budapesti gyűjtőfogházba került, ahol a vádemelésig raboskodott. Ott-tartózkodása alatt valamennyi zárkatársa fogdaügynöki minőségben teljesített szolgálatot az állambiztonságnak. Tanulmányom központjában „Pethő Lászlóné” fedőnevű fogdaügynök áll, aki 1970. július 14-től augusztus 13-ig volt Kerényi zárkatársa. Ez idő alatt mintegy negyven jelentést készített a gyanúsítottokról. A továbbiakban szeretném bemutatni a fogdaügynökség mibenlétét, szervezését, szabályozását, működését, valamint arra keresem a választ, hogy „Pethő Lászlóné” fogdaügynöki minőségében milyen pluszinformációkkal láthatta el megbízóit, illetve mennyire felelt meg a fogdaügynöki pozíciójának.

A fogdaügynökség

A fogdaügynökség – mint „a Belügyminisztérium vizsgálati szerveinek legfontosabb operatív eszköze” – egy igen pontosan körülhatárolható operatív eszköze volt az állambiztonságnak.⁶ Semmiképp nem keverendő össze az úgynevezett börtönügynökökkel. Ezt fontos rögtön az elején leszögezni, mert nemcsak manapság, hanem még a korszakban, 1962-ben is parancsban kellett elmagyarázni, hogy a kettő nem egy és ugyanaz.⁷ A börtönügynök nevéből adódóan a börtönökben működött, ahol azokat az embereket tartották fogva, akik már megkapták jogerős büntetésüket. A nyomozati munkához gyakorlatilag semmi közük nem volt, leginkább a büntetés-végrehajtási intézmények rendjének fenntartása érdekében alkalmazták őket. A

fogdaügynök ezzel szemben az előzetes letartóztatás alatt lévők körében végezte munkáját. Az úgynevezett gyűjtőfogházakban raboskodó, jogerősen még el nem ítélt terheltek mellett működtek, és a vizsgálati szervek munkáját segítették elő azzal, hogy bennfentes információkat szállítottak zárkatársukról a kihallgatóknak.⁸

A fogdaügynökséget ugyanakkor határozottan el kell választanunk az ügynöki hálózattól is, bár a rájuk vonatkozó parancsok egy részében az ügynökök között említik, de minden alkalommal kijelentik, hogy a fogdaügynökség külön kategóriát képez.⁹ A legnagyobb különbség abban érhető tetten, hogy a fogdaügynök a vizsgálati szerveknek végez operatív feldolgozó munkát a már letartóztatott foglyok körében. Nem a társadalom természetes szövetében tevékenykedik, ahogy a hálózat többi tagja, kihasználva személyes, már adott kapcsolatrendszerét, hanem egy megkonstruált, zárt világban egy személyre fókuszálva kellett új, ugyanakkor bizalmi kapcsolatot kiépítenie zárkatársával. Ezáltal mind az elérendő célok, mind a megkövetelt kompetenciák terén óriási különbség mutatható ki a két állomány között. A hálózati ügynökök esetében csak arra volt szükség, hogy az illető visszaadja azokat az információkat, amik a körülötte zajló világban fellelhetőek voltak, persze irányították őket, hogy mire figyeljenek, de ez nem követelt különösebb extra tehetséget. A fogdaügynök esetében egy új világban, a zárka világában találkozott két idegen ember. Innen kellett eljutni viszonylag rövid idő alatt egy olyan bizalmi állapothoz, amit a kint tevékenykedő ügynök addigi élete teljességével alakított ki.

A fentiekből kiindulva a fogdaügynöknek empatikus, megnyerő embernek kellett lennie zárkatársával szemben. Ugyanakkor szükség volt arra is, hogy elkötelezetten szolgálja megbízóit. Annak érdekében, hogy ezt biztosítani tudják, a fogdaügynököket olyan büntetésüket töltő – indokolt esetben szabadlábon lévő ügynököt is lehetett alkalmazni – vagy a vizsgálati procedúrán átesett, de még jogerősen el nem ítélt egyének közül toborozták, akik saját bűncselekményüket és társaikét teljes mértékben bevallották, feltárták és mindezek után meg is bánták. Összességében tehát olyan, bizonytalan embereket kerestek, akik nem voltak ellenségei a rendszernek, és jóvá akarták tenni bűnüket, tehát leegyszerűsítve, a toborzás kizárólag „hazafias” alapon történt, és a hálózati ügynökök beszervezésekor pressziót nem alkalmaztak. A fogdaügynöknek kiváló memóriával kellett rendelkeznie, mivel naponta egy, maximum két alkalommal elvezették az írószobába, ahol leírhatta megszerzett információit, addig azonban észben kellett tartania. Figyelembe vették a társadalmi helyzetét, műveltségi szintjét is, ez alapján osztották be a megfelelő célpont mellé. Érthető okokból nem tartották alkalmasnak az alacsonyabb műveltségi szinttel rendelkező embereket. Ugyancsak jól felfogott érdekből nem alkalmaztak olyanokat, akiket tíz évnél hosszabb időre ítélték el, mert őket alkalmatlannak tartották arra, hogy ténylegesen megbánják igen súlyos bűneiket, és odaadóan szolgálják megbízóikat, ebből kifolyólag kifejezetten tiltották beszervezésüket. Nem tiltották, ugyanakkor fokozott óvatosságra intettek az olyan fogdaügynökök alkalmazásával kapcsolatban, akik már évek óta börtönbüntetésüket töltötték. A fentebb említett kizáró okok mellett az állambiztonság szerint *„megbízhatatlanok azok az elítéltek (letartóztatottak), akik kifejezetten feltételhez kötik az együttműködés vállalását, akinek politikai nézete változatlanul ellenséges, az áruló ügynökök, a homoszexuálisok, a gyávák, a hazudozók és a fecsegők”*.¹⁰ A kirekesztettek kategóriái teljes mértékben a józan ész és logikus megfontolás eredményei, csak a homoszexuálisok kirekesztése lóg ki a sorból, de ez magyarázható a diktatúra erős intoleranciájával.

Jól látható, hogy egy fogdaügynöknek rengeteg kritériumnak kellett megfelelnie ahhoz, hogy megfelelő munkát végezhesen. Felmerül a kérdés, hogy miért volt fontos az ilyen jellegű ügynökök foglalkoztatása. Egyrészt a Szovjetunióból importált eljárásról beszélhetünk, hiszen már a sztálini letartóztatási hullámok idejéből ismert a „naszedka”, azaz „kotlós” beültetésének gyakorlata.¹¹ Másrészt pedig teljes mértékben logikus eljárás, hiszen a fogda meglehetősen bizarr környezet, mivel az elítélteket innen vezették elő kihallgatásra, két vallatás között pedig itt tudta kipihenni megpróbáltatásait. A

kihallgatósobában az előre meghatározott magatartási sémák alapján barátságos vagy kifejezetten ellenséges környezet fogadta, de minden elítélt tisztában volt azzal, hogy ott a vesztét akarják. Ezzel szemben a zárka első ránézésre semleges terepnek tűnhetett, ahol két kvázi sorstárs elítélt várta a következő kikérdezést. Az ember társas lény, így nehezen tűri, ha teljesen magába kell zárkóznia, ezért szinte csak idő kérdése, mikor kezd el kényszerűen megbízni zárkatársában. Ezt a pszichológiai alapvetést és persze a zárka biztonságosnak tűnő miliójét próbálta megragadni a fogdaügynökség. Ez pszichológiai hadviselés az elítélttel szemben, mely során könnyen beismerhetett, elmondhatott olyan dolgokat, amiket a kihallgatósobában nemes egyszerűséggel letagadott. Az eljárást már a Rákosi-korszak államvédelme is alkalmazta, de profi szabályozás Magyarországon csak 1962-ben született.¹² Egyes esetekben a legkisebb, ártalmatlanok tűnő információk is hasznosnak bizonyulhattak a kihallgatók számára, mellyel meg tudták törni az illető ellenállását. Egy 1955-ös esetben például a fogdaügynök tudomására jutott, hogy megfigyeltje félt a veréstől. Ez az információ például kiváló lehetőséget biztosított arra, hogy milyen módon érdemes megtörni az illetőt.¹³

A fogdaügynök feladata az volt, hogy a zárkatárs bizalmába férkőzzön, próbáljon olyan adatokat kiszedni belőle, amit addig nem volt hajlandó elmondani a kihallgatónak. A börtönügynökökhöz hasonlóan nekik is jelenteniük kellett a társ hangulatáról, esetleges szökési, öngyilkossági szándékairól. Fogdaügynöki hatáskörbe tartozott az, hogy megtudja az adott elítélt „kihallgatási taktikáját”.¹⁴ Az idézőjeles megnevezés meglehetősen pontatlan, és jól jellemzi a korabeli állambiztonsági hozzáállást. Úgy gondolkodtak a politikai foglyokról, mint akik dörzsölt kémek, hírszerzők és előre meghatározott elképzelésük van arról, hogy mit és hogyan fognak elmondani a hatóságoknak, valóságos kémjátszmává alakítva a kihallgatást. Jól tudjuk, hogy igazi kémügy, ahol felkészített hírszerzőt fogtak volna, egy-két STASI-val közösen végrehajtott akciót leszámítva a korszakban nem volt.¹⁵ Biztosak lehetünk abban, hogy előfordult ilyen is, de a legtöbb politikai elítélt haszonszerzésből „devizázott” vagy tiltott határátlépést kísérelt meg, így maximum a túlélés taktikájával álltak kihallgatóik elé, ezáltal ez a feladatmegjelölés és -végrehajtás az esetek többségében finoman szólva is időpocsékolás volt.

A megfelelő fogdaügynök megtalálása, mint láthattuk, nem tartozott a legegyszerűbb feladatok közé, de még mindig ez volt a kevésbé problémás. A szervezés és az ügynök tartása már sokkal bonyolultabb volt. Először a megkeresett ügynököt kisebb feladatokkal látták el, mely során csak olyan feladatokat kapott, amiket a kihallgatók könnyen ellenőrizni tudtak, így hamar kiderült, hogy alkalmas-e az illető. Ha ezt abszolválta, jöhetett a titkos munka, melyre a vizsgálótiszt ajánlása után a Vizsgáló Osztály vezetője adta meg az engedélyt. A fogdaügynökségre való megkereséskor – bár csábítóan hathatott –, tilos volt felelőtlenül ígéretet anyagi vagy egyéb juttatásokat, sőt a megfélemlítést is tiltották. Ezek az intézkedések egyáltalán nem meglepőek, mert ha egy ügynöknek fűt-fát ígértek, és ebből nem valósult meg semmi, vagy fenyegetéssel szervezték be, akkor az könnyen áruláshoz vezethetett, még akkor is, ha a szándékos félrevezetést és az önleplezést is szigorú retorziók – még több letöltendő szabadságvesztés – követték. A szervezést követően egy „legendát” kreáltak az illetőnek, mely egy betanult új élettörténet volt, ami közel vihette őt áldozatához. A legendát megpróbálták úgy megkonstruálni, hogy minél jobban hasonlítson az eredeti életútra, nyilván azért, hogy a delikvens könnyebben megjegyezze és, természetesen, átéléssel tudja előadni. A fogdaügynök nem rendelkezhetett információval zárkatársa ügyéről, és erre vonatkozólag nem tehetett fel direkt kérdéseket. Olyan szituációt kellett teremtenie, hogy a zárkatárs önként „fecseggje” ki legféltebb titkait. A fogdaügynök szóban adta jelentéseit a vizsgálótisztnek, de írásban is készített lényegre törő jelentést arról, amit elmondott. Írásbeli jelentésében tehetett javaslatokat, melyet tartójának fegyelembe kellett vennie.¹⁶

Annak ellenére, hogy a fogdaügynöki teendőket elméletileg hazafias alapon kellett elvégezni, és nem a várható juttatásokért cserébe, gondoskodtak arról, hogy megérje vállalni a feladatot. A jól végzett munkáért egyes esetekben cigarettát, édességet lehetett kapni, ami nagy kincs volt a fogházban.¹⁷ Ugyanakkor egyéb jutalmakat is lehetett szerezni, úgymint feketekávé, plusz olvasnivaló, illetve a fogdarend által megengedettnél többszöri látogatás. A kiemelkedő teljesítményt egyenesen pénzzel honorálták, melynek összege nem haladhatta meg a havi 300 forintot.¹⁸ A 60-as évek végén, a 70-es évek elején egy fizikai munkás átlagbére 1350 Ft körül alakult, tehát a megszerezhető jutalom ennek durván 20-25%-a, ami nem is rossz, tekintve, hogy az illető börtönbüntetését töltötte.¹⁹ Ezen a ponton is megfigyelhető a szocializmus kettős attitűdje. Egy részről az az igény, hogy az új társadalomban ne az elérhető javak miatt cselekedjenek az emberek, hanem hazafias, elhivatott kommunistaként, ugyanakkor ott a felismerés, hogy ez a gyakorlatban ritkán működik, ezért kialakul „*az anyagi érdekelttség szocialista elve*”.²⁰ Összességében a fogdaügynök munkáját megbecsülték, de csak annyi juttatást biztosítottak számára, ami arra volt elegendő, hogy a hagyományos fogdai életet minimális kényelemmel fűszerezze, de arra pontosan megfelelt, hogy kellő motivációt nyújtson.

Végül, de nem utolsósorban szót kell ejteni a konspirációról, mely az egész fogdaügynökséget körülölelte. A juttatások azért sem voltak magasak, hogy ne tűnjön föl senkinek. Az édességet és a plusz cigarettaadagot vagy akár a kávé is az írószobában el lehetett fogyasztani, miközben az ügynök a jelentését rögzítette papírra, vagy szóban számolt be a vizsgálótisztnek. Alapvetés, hogy amíg az ügynök a zárkában van, addig jó eséllyel nem tud lebukni, hacsak el nem szólja magát, de ettől tekintsünk el, mivel láthattuk, hogy hosszadalmas munkát fektettek abba, hogy megfelelő embert válasszanak, és ezt elkerüljék. A legveszélyesebb periódusok a beszámoltatásokra való elvitel, a behelyezés és a kivonás volt. A behelyezést és a kivonást a legenda hivatott biztosítani, míg a beszámoltatást kihallgatásra való elővezetéssel leplezték.²¹ A konspiráció ezzel nem ért véget, mivel arra is figyelni kellett, hogy még az őrség se tudja, ha valaki fogdaügynök. Csak a vizsgálótiszt és felettese ismerhette a fogdaügynök kilétét, ennek köszönhető, hogy a büntetőintézetekből áthozott személyek csak hat hónapig, míg előzetesben lévők ezen felül hat plusz hónapig voltak alkalmazhatóak. Ez azért volt fontos, mert még annak a büntetés végrehajtási intézménynek a vezetője sem tudta, hogy ki ügynök, ahonnan eredetileg kihozták, ugyanis tanúkihallgatás vagy szembesítés címszó alatt kérték ki az elítéltet. Természetesen házon belül ezt hosszabb ideig fenn lehetett tartani. A konspirálás utolsó szegmense pusztán adminisztratív, mégpedig az, hogy a fogdaügynök nem kerülhet egykori zárkatársa mellé a börtönben, mert az újabb lehetőség lett volna a lelepleződésre.²²

„Pethő Lászlóné” útja a fogdaügynökségig

A továbbiakban arra keresem a választ, hogy a „Pethő Lászlóné” fedőnevű fogdaügynök – azaz Bodnár Tiborné, leánykori nevén Pavetics Mária – mennyire felelt meg a fentebb tárgyalt kritériumoknak, betartották-e vele kapcsolatban a szervezési és az ügynevezett tartási szabályokat. A legfontosabb kérdés pedig, hogy mennyiben járult hozzá Kerényi Mária ügyének felderítéséhez.

Pavetics Mária 1925-ben Budapesten látta meg a napvilágot. Tanulmányait a harmadik gimnáziumi osztály után befejezte.²³ 1948-ban beleszeretett vőlegénye öccsére, Bodnár Tiborba, ami a család rosszallását váltotta ki. A probléma megoldását az Ausztriába való disszidálás jelentette, ahol rövid időn belül házasságot kötöttek. Férjét 1950-ben a csehszlovák hatóságok embercsempészetért tizenkét év börtönre ítélték.²⁴ Élete ezzel olyan spirálba keveredett, mely során gyakorlatilag börtönből börtönbe vándorolt. Megélhetési problémáit csak csalással, sikkasztással tudta megoldani, ezért Ausztriában 1953-ban, később 1955-ben is letartóztatták. 1958. augusztus 22-én került szabadlábra.²⁵ Életútjából jól látszik, hogy nem politikai, hanem családi okokból hagyta

el Magyarországot, ezek után pedig megélhetési problémák miatt magántulajdon elleni bűncselekményeket követett el. Mivel édesanyja itthon egyre rosszabbul lett, férje pedig egy csehszlovákiai börtönben töltötte büntetését, nem maradt semmi oka, hogy Ausztriában maradjon, ezért 1959. március 16-án, miután hivatalos úton nem tudott magyar földre lépni, tiltott határátlépést követett el. A zöldhatáron elsétált a műszaki zárig, ami már magyar területnek minősült, majd megvárta, míg a magyar határőr előállította, átvezette az aknazáron, és letartóztatta tiltott határátlépésért.²⁶

Magyarországra érkezése után a politikai nyomozó szervek vendégszeretetét élvezte, mint illegális határátlépő. A több mint három hónapig tartó nyomozati munka alatt előzetes letartóztatásban volt, a bírósági ítélethirdetés után rögtön szabadon engedték, mivel jogerősen három hónapi börtönbüntetést kapott, amit addig már előzetes letartóztatása alatt letöltött.²⁷ Enyhe ítéletét annak köszönhetette, hogy a vizsgálóknak elárulta férje valamennyi csempésztársa nevét, személyleírását és minden olyan adatot, amit megtudott róluk az évek során.²⁸ Mellesleg egy olyan ország politikai rendőrségének, melyből az emberek inkább kifelé igyekeztek, és nem befelé, nem volt különösebb érdeke hosszan fogva tartani egy olyan embert, akiről bebizonyosodott, hogy nem kém, és banális okokból kényszerült tiltott határátlépésre.

Hazaérkezve tovább folytatta életmódját, és rendszeres vendége lett a magyar bíróságoknak, börtönöknek. 1961 augusztusában 14 rendbeli, különböző értékű társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett csalásért két év letöltendő börtönbüntetésre ítélték.²⁹ Szabadulása után alig egy évvel, 1964-ben tiltott határátlépés előkészítése (Jugoszlávia irányába) miatt ismét elítélték, ekkor hat hónapra.³⁰ Utolsó, politikai rendőrség által rögzített bűncselekményeiért 1966-ban kapta meg büntetését. Ekkor nyolc rendbeli visszaesőként elkövetett csalásért, egy rendbeli visszaesőként elkövetett sikkasztás, valamint egy rendbeli tiltott devizagazdálkodás, röviden „devizázás” miatt két és fél év letöltendő szabadságvesztésre ítélték.³¹ 1967-ben hat rendbeli család vádja alól felmentették, ezért büntetését két évre csökkentették, így 1968. augusztus 9-én szabadult.³²

Bodnár Tiborné mind ausztriai, mind magyarországi tartózkodása során több alkalommal élvezte a két állam büntetés-végrehajtási intézményeinek vendégszeretetét. Magyarországon az általa elkövetett sikkasztásokat társadalom sérelmére elkövetett bűncselekményként azonosították, így az a tiltott határátlépés kísérletével egyetemben a politikai rendőrség hatáskörébe tartozott. 1968-as szabadulása után azonban több bűncselekményt nem találunk neve mellett az állambiztonság nyilvántartásában, viszont 1970 júliusában a kalocsai börtönben találjuk, ahonnan a budapesti gyűjtőfogda egyik zárkájába került Kerényi Mária mellé, mint fogdaügynök.³³ A köztes időszakban tehát ismét el kellett követnie valamit ahhoz, hogy börtönbüntetést kapjon. Véleményem szerint ekkor olyan bűntettet hajthatott végre, melyet a kor igazságszolgáltatása nem tekintett politikai indíttatásúnak. Látva „Pethő Lászlóné” eddigi incidenseit, valamint olvasva a róla készült állambiztonsági feljegyzést, miszerint anyagi ellenszolgáltatásért bármire hajlandó volt,³⁴ valószínűsíthető, hogy ekkor is pénzszerzés lehetett a motiváció, csak ezúttal magánvagyon sérelmére, mely nem tartozott a politikai rendőrség hatáskörébe, hanem köztörvényes bűncselekménynek minősült.

„Pethő Lászlóné” mint fogdaügynök

Az állambiztonság 1970. július 14-én előzetes letartóztatásba helyezte Kerényi Máriát, a Német Szövetségi Köztársaság részére elkövetett kémkedés miatt,³⁵ de még az előállítás előtt intézkedtek arról, hogy megfelelő fogdaügynök kerüljön a zárkájába.

Bodnár Tiborné 1970 júliusában egy meg nem határozható, valószínűleg köztörvényes bűncselekmény elkövetése miatt a Kalocsai Büntetés Végrehajtó Intézetben raboskodott, egészen július 10-éig, amikor a Belügyminisztérium Vizsgálati Osztályának vezetője,

Deák József rendőr ezredes „pótnyomozás” céljából fel nem kérte a Budapestre, a központi fogházba.³⁶ Mint tudjuk, az alezredes elvtárs egészen más okból kérte fel az elítéltet, nevezetesen azért, hogy fogdaügynökként szolgáljon Kerényi Mária cellájában, de ezt az 1962-es parancs értelmében még a kalocsai börtön igazgatója előtt is konspirálni kellett. „Pethő Lászlóné” kilétét és fogházban tartásának okát csak két ember ismerhette, az egyik a már említett Deák József alezredes, a másik pedig a vizsgálótiszt, Engedi László őrnagy. Ez lett volna a teljes mértékben szabályos eljárás, de ezt jelen esetben nem tartották be, és vizsgálótiszt minőségben még Kiss őrnagy is tudomást szerzett a titkos munkatársról.³⁷ A beszervezett fogdaügynök ráadásul nem előzetes letartóztatásból, hanem BV-intézetből került fel Budapestre, ami nem volt szabályellenes, de több konspirációt igényelt, ezáltal nagyobb volt az esély a lebukásra. Ezért, ha tehették, kerültek az ilyen szituációt. Ebben az esetben viszont úgy látszik, hogy Kerényi Mária intellektusához nem találtak megfelelő embert a gyűjtőfogházban, így nem maradt más lehetőség, mint egy már büntetését töltő személy alkalmazása.

Felmerül a kérdés, hogy Bodnárnét mely kvalitásai tették alkalmassá arra, hogy Kerényi méltó partnere, szakzsargon szerint „ellenfele” legyen a zárkában. Kerényi Mária egyetemet végzett értelmiségi volt, aki kimagasló német nyelvtudással rendelkezett.³⁸ Képzettségi szintjét tekintve a fogdaügynök jóval alulmaradt Kerényi Máriával szemben, hiszen a hölgy három gimnáziumi évet végzett el, ami köszönő viszonyban sincs egy egyetemet végzett ember tájékozottságával.³⁹ Tehát a fogdaügynöki szabályzat által hangsúlyozott műveltségbeli egyenlőség ebben az esetben nem valósult meg, de Kerényi esetében sokkal fontosabb volt a német vonal. Hiába tettek volna mellé egyetemet végzett embert, aki nem tud németül, nem ért volna el nagyobb sikereket, mivel Kerényi szokása volt olykor teljes monológokat vagy részleteket németül mondani. Arról nincs információnk, hogy egyáltalán volt-e alternatív lehetőség, mindazonáltal annyi bizonyos, hogy Bodnárné majd tízéves ausztriai tartózkodása alkalmassá tette arra, hogy a tökéletes németiséggel beszélő Kerényivel felvegye a versenyt. Ugyanakkor a jelentéseket olvasva, egyértelmű, hogy „Pethő Lászlóné” műveltségben nem volt partnere Kerényinek, mert számos esetben fogalma sem volt arról, hogy miről beszél, de a három év gimnázium pont annyi muníciót biztosított, hogy például Kosztolányi szentimentális verseiből idézzen az olykor megtört Kerényinek, aki ezektől újra jobb kedvre derült.⁴⁰

Ettől függetlenül a fogdaügynök már három nappal a munka kezdete után érezte, hogy falakba ütközik, és nem azért, mert Kerényi nem bízik benne, hanem mert olyasmiről beszélt neki, amiről még csak nem is hallott. Ilyen módon csak be tudta magolni azt, amit Kerényi mondott, de fogalma sem volt, hogy abból egyáltalán mi az érdekes. *„Szeretnék hasznukra lenni, de sem bohócot játszani, sem többletmunkát csinálni nem akarok. (...) Hazudozok, mint egy rémregény, ha szóhoz jutok. (...) Hatökör vagyok ezekhez a dolgokhoz.”*⁴¹ Zavarodottságát csak tovább fokozta, hogy Kerényi munkájából adódóan teljes rálátással rendelkezett a korabeli magyar diplomáciára. Bodnárné annak érdekében, hogy legalább halvány sejtelme legyen arról, amiről Kerényi nap mint nap órákon keresztül beszélt, arra kérte munkaadót, hogy az úgynevezett „BM-sajtón” kívül más sajtótermékeket is olvashasson akár visszamenőleg is. Kérése konkrét kiváltó oka az volt, hogy Kerényi az 1970-ben Erfurtban Willy Brandt és Willy Stoph között lezajlott találkozóról beszélt neki.⁴² Kérését rövidesen teljesítették, de nem sok haszna származott belőle. Miután három hetet töltöttek egy cellában, rájött, hogy Kerényi számára inkább az az imponáló, ha ő lehet a megmondó ember, ő segíthet, kvázi alacsonyodhat le a másikkal. Ha a másik elismerte szellemi felsőbbrendűségét, akkor szívesen beszélt sokat és sokfélét, ami természetesen a fogdaügynök malmára hajtotta a vizet.⁴³ Ráadásul a megfigyelt személy hihetetlen emlékezőtehetséggel rendelkezett. *„Kerényi Mária egy élő lexikon. A testvéremről sem tudnék annyit és olyan pontos adatokkal beszélni, mint ő bármely ismerőséről.”*⁴⁴ Összességében tehát a vizsgálati szerveknek megfelelő személyt sikerült Kerényi Mária mellé ültetni, aki a rendelkezésére álló egy hónap alatt teljes mértékben Kerényi bizalmasává vált. Láthatjuk, hogy sikerült megtalálni azt a pontot, a némettudást, amivel az ügynök zárkatársa partnerévé tudott

válni. Az, hogy viszonylagos tudatlanságából sikerült előnyt kovácsolnia, már nem a beszervezők, hanem a beszervezett képességein múlt.

Ahogy már fentebb szó esett róla, a fogdaügynök életének egyik legfontosabb mozzanata a „legenda” kidolgozása és betanulása volt. Bodnár Tiborné esetében a „legenda” elkészítése sok fejtörést okozhatott a belügyi szerveknek, mivel az életútban nehéz volt olyan fogódzókat találni, amiket szabadon fel lehetett vállalni, ugyanakkor sok mindent meg kellett válaszolni. A német nyelvtudást igazolandó, az Ausztriában töltött majd tíz év bekerült a megkonstruált életútba, de az oda való kijutás körülményei és a kint elkövetett bűncselekmények már kimaradtak. Férjét a „legendában” szombathelyi ügyvédként nevezték meg, aki jelenleg Bécsben él, és ott a francia titkosszolgálatnál tart fenn kapcsolatot. Maga Bodnárné pedig eleinte kint élt vele, de megromlott a viszonyuk, és honvágya miatt 1959-ben hazajött.⁴⁵ Ebből csak a megromlott viszony, a honvágy és az 1959-es hazaérkezés az igaz. A többit: hogy a férj, Bodnár Tibor embereket csempészett az osztrák–csehszlovák határon, majd emiatt Csehszlovákiában letartóztatták, és ezek után a feleségét mégis tárt karokkal fogadták itthon,⁴⁶ nem lehetett elárulni Kerényinek, mert akkor egy gondolkodó embernek egyből feltűnt volna, hogy a cellatárs besúgó. Az újragondolt életút ugyanakkor szépen reflektált Kerényi helyzetére. Adott volt egy kedvelt férfi, aki egy nyugati titkosszolgálatnál állt kapcsolatban. Ennek a férfinak volt egy ismerőse, akivel sokat találkozott a magyarországi hölgy, aki olyan körökben mozgott, hogy érdekes adatokat tudott szolgáltatni a nyugatiaknak. Bodnárné legendájában ez a nyugatiakat érdeklő kör egy bizonyos Szennik Dezső repülő tiszta volt, aki titkos adatokat osztott meg Bodnárnéval, aki ezeket kiszolgáltatta a Nyugatnak.⁴⁷ Ezzel a kerek történettel Bodnár Tiborné csaló, sikkasztó és köztörvényes elítéltebből hirtelen Kerényihez hasonlóan egy nyugati kémnek bedőlt, ennek hatására Nyugatnak kémkedő, negyvenöt éves nő lett, akire lecsapott a magyar állambiztonság vasökle. Felhasználásra került az eredeti életút, Kerényi mintájához igazították a bűncselekményeket, hogy ez alapján bajtársi alapon lehessen kapcsolatot építeni. Ez még nem volt elég, még be kellett építeni egy olyan helyszínt és egy olyan személyt, akit Kerényi és nemkülönben az állambiztonság, ilyenformán Bodnárné is jól ismert, és az valamilyen módon mégiscsak köthető volt az eredeti életúthoz. Bodnár Tiborné letartóztatása előtti utolsó – állambiztonság által kitalált – munkahelye a Szabadság Szálló volt, ahol Kerényi ismerőse Bajcsiné, Melinda is dolgozott akkoriban. A kitalált történet alapján Bodnárné vele „devizázgatott” letartóztatásáig. Mivel Melinda két évvel korábban a Lágymányosi Sportszállóban lebukott tiltott devizagazdálkodással, büntetése kétharmadának letöltése után 1968-ban szabadult Mélykútról, Kerényi számára hihető volt, hogy ismét erre adta fejét.⁴⁸ A „legenda” tökéletesen megállta a helyét, mivel a tiltott devizakereskedelmet valóban elkövette Bodnárné, így annak részleteiről, ha kellett, tudott mesélni Kerényinek. Ugyanakkor Bajcsiné belekeverése a történetbe egy újabb bizalomépítő gesztus volt Kerényi irányában, mivel az illetőről az általa is ismert tények alapján könnyen elképzelhető dolgot állítottak, amit nem tudott ellenőrizni. Bodnárnénak megmutatták Bajcsiné fényképet, ami alapján könnyen le tudta írni Kerényinek, valamint betanulta személyes adatait, így a legendát egy újabb hihető, ellenőrizhetetlen, ugyanakkor bizalomépítő történettel gazdagították. Jól látható, hogy a valós adatok gondos keverése valótlannal tökéletes áléletutat kölcsönzött a fogdaügynöknek, kiemelve valós élete hasznos szegmenseit, ugyanakkor elfedve azokat, amelyek nem feleltek meg az álcának.

A fogdaügynök viselkedését a vizsgálótiszt lényegében meghatározta, az ügynöknek csak minimális mozgástere volt. Ezenfelül semmit nem tudhatott zárkatársáról, mert az is veszélyeztette a konspirációt. Ennek következtében a kapcsolatépítés igen nehézkes feladat volt. Sok esetben igen hosszú időt vett igénybe, máskor a fogdaügynök frappáns megnyilvánulása felgyorsíthatta. Ez is egy olyan tényező volt, amit a vizsgálótiszt nem tudott kézben tartani, az ügynök színészi alakításán múlt.

Bodnárné esetében passzivitást határoztak meg követendő „magatartási vonal”-ként, azt parancsolták neki, hogy várja meg, hogy Kerényi kezdeményezzen, tehát a

kapcsolatépítést a központi ukáz szerint egy az egyben a megfigyeltre osztották. Előjáróban csak annyit osztottak meg vele, hogy Kerényi másnapig még szabadlábban van, majd július 14-től zárkatársak lesznek, illetve hogy 1956-ban „csúnyán” viselkedett.⁴⁹ Ahogy előre megmondták, 1970. július 14-én délután Kerényi Máriát bevezették a zárkába, ahol Bodnárné márt várt rá. Kerényi csevegett az őrökkel, majd elkezdett leendő „bajtársával” beszélgetni. Megkérdezte, hogy mióta van itt, mire Bodnárné közölte, hogy bűnvádjáról nem hajlandó többet mondani. *„Nyugodtan közölje ezt a megbízójával, nem vagyok naiv óvodás, öt hete negatív a vallomásom. Öt hete nyúznak, most idetesznek mellém egy nőt. Nem lehet engem provokálni.”* Kerényi erre csak mosolygott, bemutatkozott, és elmondta, hogy reggel 9-kor tartóztatták le kémkedésért, amit nem követett el, csak a KKI-s főnöke újabb cselszövése volt ellene.⁵⁰ „Pethőné” a vázolt szituációban megfelelt megbízói elvárásának, nem kezdeményezett, hanem kivárta, hogy Kerényi kapcsolatba lépjen vele, végül pedig egy igazán eszes válaszlépéssel, a saját fogdaügynöki szerepének Kerényire vetítésével elaltatta annak minden gyanakvását. Kerényi bizalma tovább erősödött, amikor előjött a szabadság szállóbeli ismerősének korábban tárgyalt témaköre, melyben a precízen, preventíven előállított állambiztonsági „legenda” az utolsó gyanakvást is szertefoszlatta Kerényiben, és szinte rögtön megnyílt a fogdaügynöknek. A fogdaügynöki intuíció és a precízen összeállított legenda elválaszthatatlan a fogdaügynökség helyes működésében. Ennek legnagyobb szerepe a megismerkedéskor volt, mert ez meghatározta a fogdaügynök további pályafutását és hatékonyságát is. Ebben az esetben kiválóan sikerült az ügynök behelyezése, ami az egész folyamat legkényesebb periódusa volt.

Egy héttel a fogdaügynök behelyezés után már teljes bajtársi viszony alakult ki kettejük között, annyira, hogy esküt tettek egymásnak: a másik ügyéről csak nagy vonalakban nyilatkoznak, ha a kihallgatáson szóba kerülne. Persze tudjuk, hogy a fogdaügynök ezt nem így gondolta.⁵¹ Bodnárné mindent lejegyzett, amit Kerényi elmondott neki, viszont rövidesen kételyei támadtak tevékenységének hasznosságával kapcsolatban, mivel ekkor már tizenegy napja végezte munkáját, és nem kapott visszajelzést.⁵² Két nappal később pedig arra panaszkodott, hogy nem viselkedhet tovább „szivacsként”, azaz nem teheti meg, hogy csak hallgatja és beszélgeti Kerényit, de önmagáról nem árul el semmit, mert le fog bukni. Bodnárné ezért arra kérte Engedi őrnagyot, hogy engedélyezzen más magatartási vonalat számára.⁵³ Bodnárné észrevételeit ugyan a parancs szerint figyelembe kellett venni, de nem volt kötelező elfogadni, és Engedi László őrnagy nem is változtatott a „szivacs”-taktikán. Az események őt igazolták, Kerényi nagyon szívesen társalgott, pontosabban monologizált, tehát a magatartási vonal kiállta a próbát. Kialakult bizalmi és bajtársi kapcsolatukat „Pethőné” a következőképp jellemezte (álló betűkkel Kerényi kifejezéseit idézve): *„Együtt homályosul el szemünk a boldog emlékek visszaidézéséről és Mária hatalma a szűkségben stb. stb. Klerikális ízékben való egyforma beállítottságunk; idealista, kissé romantikus, régi értelemben vett úrilány-frászkarikák hogyishívjákjai, meg minden ilyen lelki vonatkozású rokonságunk van, amik alapján rettenetes jóban vagyunk, és állandóan közelebb kerülünk egymáshoz emberileg.”*⁵⁴ Az idézet tökéletesen kifejezi azt az ambivalens viszonyt, amit egy fogdaügynök a cellatársával kiépített. Teljesítette feladatát, és kiépítette a bizalmi kapcsolatot, amit elvártak tőle megbízói, ugyanakkor kívülállóként gunyorosan tekint arra az álkapcsolatra, amely a másik elítélt számára az utolsó mentsvár volt. Ezt a kettős állapotot egészséges ember nehezen tudja kezelni, nem véletlen, hogy Bodnárné folyamatos nyugtatók kezelés alatt állt július 17-e óta, gyakorlatilag szinte a teljes munkavégzése alatt.⁵⁵ „Pethőné” magatartása július végén változott, ekkor megpróbált, utasításra, valamivel aktívabban fellépni. Mesélt Kerényinek a saját hamis ügyéről, és közben bambának és értetlennek tette magát.⁵⁶ Hamar rájött azonban, hogy Kerényit egyáltalán nem érdekli az, hogy ő mit mond, csak megakasztja vele a monológjait, így innentől kivonásáig ismét passzív magatartást tanúsított.⁵⁷

Bodnárné jelentéseiben időről időre felbukkan egy magyarázkodó motívum megbízói felé. Sok esetben felhívja a figyelmet arra, hogy a szabályoknak megfelelően járt el, például nem hallgatott el szándékosan információt, másik alkalommal pedig elnézést kért azért,

mert nem időbeli sorrendben írta le a történéseket, hanem ahogy éppen eszébe jutott.⁵⁸ Más esetben elkövetett egy apró hibát, Bajcsi Imréné helyett Bajcsi Lászlónét írt a jelentésében, amiért elnézését kért, majd kiemelte, hogy a hibára saját erejéből jött rá, és nem az őrnagy figyelmeztette rá, valamint szabadkozott, hogy először végez ilyen jellegű munkát, és nem szeretné elveszteni a bizalmat.⁵⁹ Bodnárné ezenkívül többször hivatkozott arra, hogy még kezdő, ezzel magyarázta hibáit, még a különösen nagyokat is, mint például azt, amikor Dr. Szemző István ügyvédet ajánlotta Kerényinek, ami főben járó bűn lehetett, és kemény dorgálást kaphatott érte, mert hosszasan próbált érte elnézést kérni és magyarázkodni.⁶⁰ Abból, hogy állandóan magyarázkodott a munkaadóinak, arra lehet következtetni, hogy rettentően félt attól, hogy hibáit nem jóindulatúan kezelik, hanem szándékos félrevezetésnek értékelik, ami akár további börtönéveket jelenthetett volna. Ugyanakkor az is kiderül, hogy a vizsgálótiszt rendkívül szorosan fogta fogdaügynökét, és hiába nem volt képzett ügynök, szigorúan számon kérte rajta a szabályzatot. Ez természetesen egy konspirált játékban nem meglepő, de meglehetősen bizarr, hogy egy előképzéssel nem rendelkező embertől ilyen szintű munkát vártak el. Mindazonáltal egy mellékes kiszólás további fontos információt árul el a fogdaügynöki intézményről és a fogdaügynök tartásáról. Bodnárné engedélyt kért Engedi őrnagytól ahhoz, hogy Kerényivel német nyelven diskuráljanak, amit nem kapott meg. Ha logikusan végiggondoljuk, az, hogy a két rab milyen nyelven társalog, teljesen indifferens, hiszen a vizsgálótiszt úgymegkapja a jelentést szóban és írásban is magyar nyelven. A két rab közti nyelvi csatorna csak akkor fontos a vizsgálónak, ha valaki más, pontosabban valami más is jelen van a zárkában, pl. egy lehallgatóberendezés. Következtetésem tehát az, hogy a zárkát lehallgatták, ezzel is ellenőrizve a fogdaügynöki jelentések hitelességét, és nem utolsósorban sakkban tartva magát a fogdaügynököt is.

Felmerül a kérdés, hogy miért vállalta „Pethőné” a fogdaügynökséget azon túl, hogy megbánta a bűneit, és ezzel szolgálta a szocializmust, miközben tudta, hogy büntetését így is, úgy is le kell ülnie. Ez szépen hangzik, de nem életszerű, az ember nem így működik, kell lennie valamilyen ellenszolgáltatásnak is. Fentebb láthattuk, hogy készséges munkavégzés esetén akár fizetés is elképzelhető volt, de Bodnárné esetében ez szóba sem került, mivel még kezdő volt. Engedi őrnagy olyan felszerelésekkel látta el fogdaügynökét, amik kicsit elviselhetőbbé tették a munkáját. Amikor az írószobába vitték, több esetben kapott jó minőségű feketekávét, cigarettát.⁶¹ Máskor pluszpihenőt kapott, vagy lefekhetett aludni az írószobában.⁶² Összességében tehát pont annyi kivételezést kapott, amire munkája tökéletes elvégzéséhez szüksége volt, de még ezek a pluszolgók is javítottak a fogdaügynök börtönbeli életszínvonalán, hangulatán.

„Pethő Lászlóné” fogdaügynököt a legtöbb esetben az 1962-es parancs betartásával alkalmazták. Személyében sikerült egy olyan fogdaügynököt találni, aki méltó kihívást jelentett Kerényinek, ugyanakkor elég empatikusnak bizonyult ahhoz, hogy felépítsen vele egy bizalmi kapcsolatot. A szigorúan szervezett fogdaügynökség tehát megállta a helyét, maga Bodnár Tiborné pedig bizonyíthatóan jól végezte a rá osztott feladatot, még akkor is, ha kezdő volt, és követett el hibákat. A továbbiakban azt szeretném vizsgálni, hogy a „Pethő Lászlóné” szolgáltatta információk mennyire bizonyultak hasznosnak, sikerült-e beváltania a hozzá fűzött reményeket eredményesség tekintetében is.

„Pethő Lászlóné” fogdaügynök eredményei

A továbbiakban arra keresem a választ, hogy „Pethő Lászlóné” mennyiben tudott hozzájárulni ahhoz, hogy Kerényi Máriát a kihallgatása során meg tudják törni, valamint arra, hogy milyen pluszinformációkkal tudta ellátni megbízóit.

Bodnárné a Kerényivel töltött idő alatt rengeteg olyan információt szerzett, amiket az állambiztonság már tudott, viszont ezekkel az információkkal lehetett ellenőrizni az ügynök munkáját, ami mégsem teszi teljesen haszontalanná a majd százoldalnyi dokumentumot, amit számukra jelentés formájában leírt. Ugyanakkor ennek a

mennyiségnek csak töredéke az az információ, ami a nyomozásban újdonságnak számított, de ez nem is csoda, hiszen Bodnárnénak Kerényivel kapcsolatban minden új volt, mivel semmit sem tudott róla korábban. Az első olyan információ, ami érdekesnek minősült a kihallgatók számára, az volt, hogy Kerényi Mária jól felkészült volt a büntetőjogban, így tudta, mit tehetnek meg vele, és mit nem, így számos fenyegetés nem hatotta meg, amivel vallomásra akarták bírni. Az egyik ilyen féelme az volt, hogy a családját belekeverik ebbe a történetbe, de jól tudta, hogy a számára igazán fontos édesapja, a „Papa”, mivel közeli hozzátartozó, nem köteles sem pozitív, sem negatív vallomást tenni, így könnyen kimaradhat az egész bűnvádi eljárásból. Kerényi azt is tudta, hogy mik azok a tényezők, amik őt menthetik vagy legalábbis kisebb büntetést eredményeznek számára. Tudta, hogy a magyar bürokráciában sok minden el tudott keveredni, ha abból haszna származott az államgépezetnek, így védelemnek szánta azokat a nyugatnémet neveket, akik kifejezetten csak miatta fogadták el a magyar kormány meghívását. Ezzel kívánta bizonyítani a hazának tett szolgálatait, amitől azt remélte, hogy enyhítő körülménynek fog számítani. Ezzel Bodnárné eleget is tett egyik legfontosabb fogdaügynöki feladatának, hogy leplezze le Kerényi úgynevezett kihallgatási taktikáját, ami melleleg nem volt igazán bonyolult, pedig Kerényi volt a korszak egyik legnagyobb kémfogása. Megpróbálta kidomborítani azokat az érdemeit, amiket a magyar államért tett, és ezekkel elhalványítani azt, amit az ellen vétett. Még ugyanezen a napon Kerényi elárulta Bodnárnénak, hogy a barátnője, Zimonyi Andrea rengeteget tudna ártani neki, és valószínűleg csak azért vádolja, hogy a hatóságoknál zökkenőmentes legyen egy nyugatnémet állampolgárral, bizonyos Völckers Johannesszel kötendő házassága.⁶³ Ezzel az információval Bodnárné hozzájárult, hogy az állambiztonsági szervek fogást találjanak Kerényin. Mindezt a zárkába való összekerülésük másnapján sikerült megszereznie, amit annak köszönhetett, hogy az első nap a legendáját és saját elgondolásait ötvözve gyakorlatilag egyből elaltatta Kerényi Mária figyelmét.

A kezdeti gyors sikerek után csendesebb periódus következett, mivel arról beszélgettek, hogy mi történt a kihallgatásokon, ami nem volt új információ. Ez természetesen nem róható fel Bodnárnénak, hiszen azt az utasítást kapta, hogy ne kezdeményezzen, hanem csak figyeljen arra, amit Kerényi mond. Idő kérdése volt csak, hogy mikor kerül elő ismét valami érdekes, ami a nyomozati munkát előreviheti. Ráadásul ne felejtsük el, hogy Kerényi főbb tevékenységét már rég tudták az állambiztonságnál, ami itt kiderült, csupán hab volt a tortán, illetve minden, amit az ügynök leírt a jelentésében és ellenőrizhető volt, alkalmat adott arra, hogy Bodnárné lojalitását teszteljék. A türelem rózsát termett, hiszen Kerényi elkezdett neveket mondani, akikkel együtt dolgozott, vagy csak ismert. Ezzel újabb személyek kerültek az állambiztonság látókörébe, akiket ellenőrizni kellett. Ami pedig ennél is fontosabb, elkezdheték felgöngyölni Kerényi úgynevezett kapcsolati hálózatát, így fokozatosan fel tudták tární, hogy milyen csatornákon, milyen hibák révén tudott szivárogtatni a nyugatnémeteknek. Ugyanakkor szóba kerültek délszláv rokonai is, akiket Engedi őrnagy felhozott neki a kihallgatás során. Ennél a pontnál Kerényi úgy érezte, hogy ez problémát jelenthet számára, mivel deklasszáltaknak számítottak. Ugyanakkor más félnivalója nem volt az üggyel kapcsolatban, mivel rokonaival nem tartotta a kapcsolatot.⁶⁴ Ezzel csak annyi derült ki az állambiztonság számára, hogy ezen a vonalon nem volt értelme tovább folytatni Kerényi vallatását.

Ennél nagyobb horderejű volt, hogy Kerényi bevallotta cellatársának, hogy retteg Engedi László őrnagytól, és Kiss őrnagy sokkal rokonszenvesebb számára.⁶⁵ Fentebb láthattuk, hogy sokszor a személyes közlések is fontosak lehetnek egy kihallgatás lefolytatásakor. Ebben az esetben például lehetőségek széles tárháza nyílt meg a kihallgatók számára, amik közül válogathattak. Eljátszhatták a hagyományos jó zsarú, rossz zsarú módszert, vagy csupán egy viselkedésiminta-váltással megpróbálhatták Engedi őrnagyot közelebb hozni Kerényihez. Ebben az esetben az utóbbit alkalmazták, természetesen nem rögtön, hanem egy héttel később. Ekkor Kerényi pozitív meglepetésként aposztrofálta Engedi őrnagy tájékozottságát, mert szerinte minden ÁB-alkalmazott modortalan és tudatlan. Megkedvelte a humorát is, bár tudta, hogy viselkedését parancsra változtatta.⁶⁶ Nem

tudhatta, hogy a róla készült jelentések hatására változott az őrnagy viselkedése vele szemben.

A legértékesebb információt akkor árulta el Kerényi, amikor a kihallgatáson nagyon megszorongatták, mert korábban „a Papa, mint a vád koronatanúja remekel 82 éves agyának emlékezőtehetségét villogtatva”. Ekkor a Papa elmondta a hatóságoknak, hogy 1965-ben Robert Laub⁶⁷ megkereste Kerényit, és a hölgy szerény jövedelmére utalva felajánlotta, hogy legyen az NSZK fizetett informátora. Ezt Kerényi elutasította, és csak édesapjának mesélte el, aki pedig jó szándékból, hogy segítsen a lányán, elmondta a rendőröknek. Azt az információt nem tudhatta, hogy Gertrud Roth doktorrá avatásán Vergau is ajánlott Kerényinek anyagi juttatást. Az utóbbi információt Kerényi árulta el rémületében a fogdaügynöknek. A részletes kifejtés viszont elmaradt, mert épp behozták a cellába az ebédet, ami elvitte a témát, egy „szivacs” pedig nem tesz fel kérdéseket.⁶⁸ Ez az információ azonban önmagában is értékes volt az állambiztonság számára a párhuzamosan Vergau ellen folytatott vizsgálat során.

Kerényi elmesélte azt is, hogy a KKI-t korábban megszállta a BM, ami azonban gyenge próbálkozás volt, mert mindenki tudta, hogy kik ők, mert annyira nem értettek a munkájukhoz.⁶⁹ Ilyen volt például Lajti Iván, aki bizonyíthatóan SZT tiszt volt a tárgyalt időszakban.⁷⁰ Ez az információ megint csak nem Kerényi ügyével kapcsolatban volt fontos, hanem visszajelzés volt arról, hogy a tökéletesnek tartott SZT rendszer könnyedén megbukott egyszerű szakmai hozzá nem értés miatt.

Kerényi annyira megbízott újdonsült barátnőjében, hogy augusztus 10-én mindent kitálalt. Elmesélte minden elkövetett bűncselekményének a hátterét.⁷¹ Ezzel gyakorlatilag teljes beismerő vallomást tett. Mivel korábban megírta saját önvallomását, így ez az anyag páratlannak bizonyult, hiszen ez alapján mindent le tudtak ellenőrizni, amit ott írt, és ami nem felelt meg a valóságnak, azzal szembesítették. A szembesítés egy nappal később történt meg a reggeli kihallgatáson, amiről Kerényi összetörve tért vissza. Hol hisztérikus nevetésben tört ki, hol zokogott, mivel olyanokat tudtak róla, amit ő nem is feltételezett.⁷² Kerényi nem sejtette, hogy azok az információk a bizalmasától származtak, akivel az elmúlt egy hónap alatt zárkáját és minden titkát megosztotta. Ezzel „Pethőné” elvégezte feladatát, bár ő ezt még nem érezte, viszont felettesei jól tudták, hogy csak idő kérdése, hogy Kerényi összerakja a darabkákat, ezért 1970. augusztus 13-án visszahelyezték a kalocsai börtönbe, Kerényi mellé pedig egy másik fogdaügynök került.⁷³

Kitekintés

Bár a fogdaügynökség nem a kádári titkosszolgálat találmánya, professzionális, kifejezetten ellenőrzött formát csak egy 1962-es belügyminiszter-helyettesi parancs után öltött. A fogdaügynökség hozzájárult ahhoz, hogy a vádlottakból testi fenyegetés nélkül pszichológiai eszközökkel kényszerítsék ki vallomásaikat, megrövidítve a vizsgálatlalt töltött időt.

A fogdaügynökség, mint láthattuk, jelentősen eltért a hagyományos ügynöki hálózattól, melytől leginkább az választotta el, hogy nem a társadalom természetes szövetében tevékenykedtek, hanem egy megkonstruált sajátos „zárkavilágban”. A toborzás „hazafias” alapon történt, és a hálózati ügynökbeszervezésekkel szemben pressziót itt nem alkalmaztak. A rendszerbe pont annyi juttatást építettek be, hogy a kevésbé elhivatottak is hamar hazafivá válhattak.

„Pethő Lászlóné” esetében nagyrészt betartották az 1962-es konspirációs és szervezeti szabályokat, csak olyan esetekben hagyták figyelmen kívül, amikor a kivitelezése lehetetlennek bizonyult. Jól látszik, hogy törekedtek a szabályrendszer tiszteletben tartására, de fontosabb volt, hogy a kijelölt helyre, még ha kockázatok árán is, de

fogdaügynök kerüljön. Bodnárné legendáját mint a legfontosabb konspirációs eszközt körültekintően, aprólékos munkával építették fel megfelelő arányban elegyítve az eredeti életutat és a kitalálást, mindeközben sikerült Kerényi mintájához igazítani a történet főbb vonásait, bűncselekményeket, amik megalapozták a kapcsolatépítést. Ahhoz azonban, hogy Kerényi megnyíljon, szükség volt Bodnárné talpraesett viselkedésére, ami lebontotta a kettejük közötti falat, tehát ebben az esetben a tökéletes szervezés és a személyes rátermettség együttesen hozta meg a kívánt hatást. „Pethőné” Engedi őrnagy roppant szigorúan tartotta, megfelelve a szabályzatnak és a zökkenőmentes konspirációnak. Ennek érdekében a zárkát lehallgatták, ezzel is ellenőrizve a fogdaügynököt.

Bodnárnének már az első napokban sikerült elnyernie Kerényi Mária bizalmát, így hamar tudott olyan információkat szállítani, amik hasznosak voltak. Ilyen információ volt Kerényi taktikája, amellyel próbálta a Magyar Népköztársaságért tett szolgálatait felerősíteni és vétkeit leplezni, ugyanakkor az is kiderült, hogy Zimonyi Andrea vallomása rendkívül terhelő lehetett rá nézve. Kerényi kiváló emlékezőtehetségének köszönhetően rengeteg nevet említett, amiket „Pethőné” megjegyzett és leírt megbízóinak. Ezek ismeretében megismerték Kerényi ismerőseit, akik esetleg további vallomást tehetek ellene, vagy kideríthették, hogy kiknek a jóvoltából valósulhatott meg a nyugatnémeteknek való adatszivárogtatás. Kerényi ugyanakkor terhelő bizonyítékot közölt Vergauról is, akinek operatív feldolgozása folyamatban volt. Bodnárné arról is információkat tudott szerezni, hogy a KKI-ba telepített szigorúan titkos tisztek nem hogy szigorúan, hanem egyáltalán nem voltak titkosak, mert hozzá nem értésük lebuktatta őket a dolgozók előtt. „Pethőné” legnagyobb érdeme azonban az volt, hogy sikerült rávennie zárkatársát, hogy mindent eláruljon, ezzel megfelelő kontrollcsoportot biztosítva Kerényi korábban megírt önvallomásához. Ilyen formán minden titkolt részletre fény derült, és az állambiztonság olyan információkat tudott meg, melyeket máshogy nem sikerült volna, így elmondhatjuk, hogy „Pethő Lászlóné” kiválóan teljesítette fogdaügynöki feladatát.

Amit Orwell „teleképek” és „gondolatrendőrség” formájában vizionált, hogy embereket teljes befolyás és szinte tökéletes ellenőrzés alatt lehetett tartani, úgy tűnik, valóra vált, ha a társadalom egészében nem is, de a zárkák szűk világában egészen biztosan.⁷⁴

¹ ÁBTL 4.1. A-3213. Kerényi Mária ügye „Vergau”.

² 1968. május 10–18. között került megrendezésre Nyugat-Berlinben a „Budapest Belvárosa bemutatkozik” hét kulturális programokkal (MKÉ, 1969: 48.). Ennek vizsgázására a magyar félnek is meg kellett rendeznie egy hasonló kulturális eseményt a nyugatnémeteknek. Az NDK nyomására az esemény névadója nem „Berlin”, hanem Nyugat-Berlin egyik negyede „Charlottenburg” lett. A Charlottenburg-hét 1969 novemberében minden probléma nélkül lezajlott (Nagy, 2016a: 120.).

³ ÁBTL 3.1.9. V-167017. Összefoglaló értékelő jelentés, 1971. május 12.

⁴ ÁBTL 4.1. A-3213. Kerényi Mária ügye „Vergau”.

⁵ Nagy, 2016b.

⁶ ÁBTL 4.2. 10-23/10/1962. A Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének 0010/1962. számú parancsa: Fogdaügyi szabályzat a politikai nyomozó szervek számára, 1962. március 24.

⁷ ÁBTL 4.2. 50-6/4/1962. ORFK vezető helyettesének 4. számú utasítása, 1962. június 27.

⁸ Izsa, 2010.

⁹ ÁBTL 4.2. II. sorozat 10-21/33/1958. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 33. számú parancsa, 1958. december 5.

¹⁰ ÁBTL 4.2. 10-23/10/1962. A Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének 0010/1962. számú parancsa: Fogdaügyi szabályzat a politikai nyomozó szervek számára, 1962. március 24.

¹¹ Szolzsenyicin, 1993/2: 377.

¹² Takács, 2008: 9.

¹³ Orgoványi, 2013: 11.

¹⁴ ÁBTL 4.2. 10-23/10/1962. A Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének 0010/1962. számú parancsa: Fogdaügyi szabályzat a politikai nyomozó szervek számára, 1962. március 24.

-
- ¹⁵ Ungváry, 2009: 383 és 380.
- ¹⁶ ÁBTL 4.2. 10-23/10/1962. A Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének 0010/1962. számú parancsa: Fogdaügyi szabályzat a politikai nyomozó szervek számára, 1962. március 24.
- ¹⁷ Izsa, 2010.
- ¹⁸ ÁBTL 4.2. 10-23/10/1962. A Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének 0010/1962. számú parancsa: Fogdaügyi szabályzat a politikai nyomozó szervek számára, 1962. március 24.
- ¹⁹ SÉ, 1972: 379.; 1971: 389.
- ²⁰ Szolzsenyicin, 1993/2: 169.
- ²¹ ÁBTL 4.2. 50-6/4/1962. ORFK vezető helyettesének 4. számú utasítása, 1962. június 27.
- ²² ÁBTL 4.2. 10-23/10/1962. A Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének 0010/1962. számú parancsa: Fogdaügyi szabályzat a politikai nyomozó szervek számára, 1962. március 24.
- ²³ ÁBTL 3.1.9. V-155414. Bírósági ítélet, Veszprém, 1961. augusztus 4.
- ²⁴ ÁBTL 3.1.9. V-155414. Kihallgatási jegyzőkönyv, 1959. április 8.
- ²⁵ ÁBTL 3.1.9. V-155414. Kihallgatási jegyzőkönyv, 1959. április 8. és április 21.
- ²⁶ ÁBTL 3.1.9. V-155414. Jelentés, 1959. március 18.
- ²⁷ ÁBTL 3.1.9. V-155414. Feljegyzés, 1968. december 4.
- ²⁸ ÁBTL 3.1.9. V-155414. Bodnár Tiborné önvallomása.
- ²⁹ ÁBTL 3.1.9. V-155414. Bírósági ítélet, Veszprém, 1961. augusztus 4.
- ³⁰ ÁBTL 3.1.9. V-155414. Bírósági ítélet, Budapest, 1964. augusztus 21.
- ³¹ ÁBTL 3.1.9. V-155414. Bírósági ítélet, Budapest, 1966. december 13.
- ³² ÁBTL 3.1.9. V-155414. Bírósági ítélet, Budapest, 1967. április 11.
- ³³ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. Dr. Blaskó Lajos alezredes, alosztályvezető levele Rosnyai László alezredes alosztályvezetőnek, 1970. július 16.
- ³⁴ ÁBTL 3.1.9. V-155414. Javaslat, 1968. november 30.
- ³⁵ *Népszabadság*, 1970: 8.
- ³⁶ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. Dr. Deák József alezredesnek, a Vizsgálati Osztály vezetőjének levele az IM BV Intézet parancsnokának, 1970. július 10.
- ³⁷ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 2. jelentés, 1970. július 15.
- ³⁸ ÁBTL 3.1.5. O-14067. Jelentés, 1969. március 10.
- ³⁹ ÁBTL 3.1.9. V-155414. Bírósági ítélet, Veszprém, 1961. augusztus 4.
- ⁴⁰ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 28. jelentés, 1970. augusztus 4.
- ⁴¹ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 4. jelentés, 1970. július 17.
- ⁴² ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 6. jelentés, 1970. július 20.
- ⁴³ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 26. jelentés, 1970. augusztus 3.
- ⁴⁴ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 28. jelentés, 1970. augusztus 4.
- ⁴⁵ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. Dr. Blaskó Lajos alezredes, alosztályvezető levele Rosnyai László alosztályvezetőnek, 1970. július 16.
- ⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-155414. Kihallgatási jegyzőkönyv, 1959. április 8.
- ⁴⁷ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. Dr. Blaskó Lajos alezredes, alosztályvezető levele Rosnyai László alosztályvezetőnek, 1970. július 16.
- ⁴⁸ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 2. jelentés, 1970. július 15.
- ⁴⁹ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 1. jelentés, 1970. július 13.
- ⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 2. jelentés, 1970. július 15.
- ⁵¹ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 6. jelentés, 1970. július 20.
- ⁵² ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 10. jelentés, 1970. július 22.
- ⁵³ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 13. jelentés, 1970. július 24.
- ⁵⁴ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 16. jelentés, 1970. július 27.
- ⁵⁵ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 4. jelentés, 1970. július 17.
- ⁵⁶ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 20. jelentés, 1970. július 30.
- ⁵⁷ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 29. jelentés, 1970. augusztus 4.
- ⁵⁸ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 2. jelentés, 1970. július 15.
- ⁵⁹ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 3. jelentés, 1970. július 15.
- ⁶⁰ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 4. jelentés, 1970. július 17.
- ⁶¹ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 29. jelentés, 1970. augusztus 4.
- ⁶² ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 19. jelentés, 1970. július 29.
- ⁶³ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 2. jelentés, 1970. július 15.
- ⁶⁴ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 6. jelentés, 1970. július 20.
- ⁶⁵ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 10. jelentés, 1970. július 22.
- ⁶⁶ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 19. jelentés, 1970. július 29.

-
- ⁶⁷ Ő volt Hans Joachim Vergau kereskedelmi tanácsos elődje az NSZK Budapesti Kereskedelmi Kirendeltségén.
⁶⁸ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. 29. jelentés 1970. augusztus 4.
⁶⁹ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. jelentés, 1970. augusztus 10.
⁷⁰ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Lajti Iván központi fogyatéka.
⁷¹ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. jelentés, 1970. augusztus 10.
⁷² ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. jelentés, 1970. augusztus 12.
⁷³ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. Engedi László őrnagy levele a Kalocsai BV Intézet nevelő tisztjének 1970. augusztus 13.
⁷⁴ Orwell, 2000.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.8.2.1.	BM III/II Csoportfőnökség titkos és szigorúan titkos állományú beosztottainak iratai	
	30	Lajti Iván
3.1.5.	Operatív dossziék	
	O-14067	Kerényi Mária „Kelemen Anna”
3.1.9.	Vizsgálati dossziék	
	V-155414	Bodnár Tiborné, Pavetics Mária tiltott határátlépés büntette ügye [sic!]
	V-158235/3	Kerényi Mária
	V-167017	Kerényi Mária
4.1.	Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok	
	A-3213	Kerényi Mária ügye, „Vergau”
4.2.	Parancsgyűjtemény	

Nyomtatásban megjelent források

- MKÉ, 1969
Magyar külpolitikai évkönyv 1968. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- SÉ, 1971
Statisztikai évkönyv 1970. Budapest, KSH.
- SÉ, 1972
Statisztikai évkönyv 1972. Budapest, KSH.

Sajtó

Népszabadság, 1970

Népszabadság, XXVIII. évfolyam, 170. sz., július 22.

Internetes oktatási anyagok, cikkek

Izsa, 2010

Izsa Jenő: Firkálás a WC ajtón. *Betekintő*, 1. sz.
http://www.betekinto.hu/2010_1_izsa
(utolsó letöltés: 2017. február 6.).

Nagy, 2016b

Nagy Péter: Egy nyugatnémet kereskedelmi tanácsos kapcsolatai Magyarországon az állambiztonság szemével. *Betekintő*, 4. sz.
http://www.betekinto.hu/2016_4_nagy
(utolsó letöltés: 2017. február 6.).

Orgoványi, 2013

Orgoványi István: Magyar ellenállási mozgalom. *Betekintő*, 4. sz.
http://www.betekinto.hu/2013_4_orgovanyi
(utolsó letöltés: 2017. február 6.).

Takács, 2008

Takács Tibor: Az államvédelem a maga (szöveg)valóságában. *Betekintő*, 3. sz.
http://www.betekinto.hu/2008_3_takacs
(utolsó letöltés: 2017. február 6.).

Hivatkozott irodalom

Nagy, 2016a

Nagy Péter: *Hírszerző vagy diplomata? Hans Joachim Vergau nyugatnémet kereskedelmi tanácsos Magyarországon 1967–1970*. ELTE BTK Történelem mesterszak. Szakdolgozat.

Orwell, 2000

George Orwell: *Nineteen Eighty-four*. Penguin Books.

Szolzsényicin, 1993

Alekszandr Solzsényicin: *A Gulag szigetvilág 1918–1956*. 1–3. kötet. (Fordította: Soproni András.) Budapest, Európa Könyvkiadó.

Ungváry, 2009

Ungváry Krisztián: A Kádár-rendszer kémelhárítása. In *Kádárizmus – mélyfúrások*. Szerkesztette: Tischler János. Budapest, 1956-os Intézet.